

Академик проф. др МИОМИР САВИЋЕВИЋ

АНКЕТНИ ЛИСТ ЗА БИВШЕ ЛОГОРАШЕ

Поштовани...

Обраћамо Вам се као чланови Одбора Црногорске академије наука и умјетности, који покушава да са научног гледишта објективно и непристрасно допринесе разумијевању неких спорних и нејасних питања из живота логораша Голог отока и других мучилишта, за Ваш суд и мишљење о тим питањима, као и о другим која овдје овом анкетом нијесу посебно изнијета а Ви их сматрате важним. Дакле, ради се о анкети која треба да расвијетли нека питања недовољно или различито оцијењена од бројних писаца на тему поступака ондашњих власти према логорашима и ових према властима и њиховим жртвама, заточеницима.

Жељели бисмо да се до могућег максимума приближимо објективној истини и да то написано оставимо суду времена и историје, уз већ све речено и написано, увјерени да је ово посљедња шанса, будући да живи свјedoци оних догађаја неумитно биолошки ишчезавају са животне сцене.

Зато сматрамо да је људска дужност сваког од нас који нешто зна о овом још увијек недовољно освијетљеном историјском периоду да то искрено каже потомцима и историји.

Дужни смо Вам и ово обавјештење. Наша група је дио Одбора ЦАНУ за изучавање феномена Голог отока и др. затвора од 1948. па све до наших дана, звана група за Медицину, психијатрију и социологију, која ради по јединственом плану "Одбора за Голи оток", у ком раде и друге групе, као: група за историју, за правну науку, књижевност и умјетност и сл. које ће проблеме проучавати како то њихове дисциплине траже.

Као што смо поменули, интересује нас све што Ви сматрате да је корисно да саопштите овом приликом, а да бисмо Вам у томе помогли

изнијећемо нека питања која оцјењујемо значајнијим за проучавање са гледишта медицине.

1. Који су, по Вама, важнији разлози да су власти поступале онако како су поступале према заточеницима у истрази и касније у логорима и по ослобођењу (страх од инвазије земаља Информбироа, увјереност да су то неопходне мјере "да се сачува земља и њена независност", ослобођени инстинкти за мучење и агресију и др.)?

2. Важнији разлози за "ревидирање": колико је приближно у процентима отпадало на физичка злостављања, колико на психичка да се прије или касније попусти и ислѣдницима (и пред логорашима на јавним скуповима) призна до тада чувано, па и оно за што су терећени без основа (Ранковић је оцијенио да је због њих невино страдао велики број заточеника)?

3. Мисао, која је временом сазријевала, да отпор не води ничему, да је боље прекинути или бар умањити муке, ако се у истрази признају оптужбе па да се касније, кад то буде могуће, каже права и пуна истина?

4. Јесу ли у томе играли улогу и неки други фактори, као на примјер изненадне слабости и разочарања у другове и пријатеље који под притиском "ревидирају", па и терете најближе на само за оно што су учинили и рекли него и за оно што нијесу?

5. Како цијените разлоге да су логорашаи "Петрове рупе" и сл. издржали све те и друге тортуре а да нијесу попустили нити "ревидирали". Да ли је то имало неког смисла и користи, или је просто била тврдоглавост и пркос?

6. Колико је у "ревидирању" играо улогу страх да ће им породице недужно испаштати, да ће их супружници напустити а дјеца гладовати? (Писма породица са молбом да попусте њих ради, што су наводно писале по наговору УДБ-е и сл.)

7. Колико је било оних који су заиста искрено напустили своја увјерења и прихватили захтјеве ислѣдника, управе логора и ондашњег партијског и државног руководства? Ко су ови били и како тумачити њихово искрено покајање и промјену мишљења?

8. Могу ли се и на који начин разумјети сурови поступци власти према затвореницима?

9. Како тумачите скандирање "Тито-Леко" и сл. при посјети делегација логорашима? Је ли у томе било искрености и вјере у партијско руководство?

Да ли су одређену улогу у "деморалисању" и ревидирањима играли и фактори као нпр.:

а) "виолентан, брз и исхитрен" менталитет Динараца - (Црногораца и Сремаца посебно), који су се "истакли" на Голом отоку и као непомирљиви противници Титове политике, али и као "ревидирци" са

повјерљивим додацима и настојањима да се на сваки начин и други сломе и капитулирају. (Михаиловић у књизи *Голи ојшок*)

б) "гријеси" у ранијем животу или служби, као и подаци и о лошем држању пред полицијом и непријатељем у току рата, што је УДБ-а користила уцјењујући њихово ослобођење и рехабилитацију ревидирањем става и утицањем на друге да "ревидирају";

в) активирање морбидних личности, психопата, криминалаца, алкохоличара и сл. да сурово муче логораше уз обећање да ће за то бити награђени још у логору или ранијим ослобођењем из логора;

г) убацивање повјереника УДБ-е међу логораше да, по плану, утичу на деморализацију?

10. Чињеница је да су најгорим мучењем и искушењима на Голом отоку логораша изложени кад је тамо доведена тзв. Босанска група, која је за то дуго "припремана" у сарајевском затвору, као и то да су немилосрдни мучиоци из ове били Муслимани. Шта Ви, наиме, мислите - да ли је ту дошло до "пробијања" архетипа, старих вјековних мржњи и убијања Срба од стране Муслимана? (Михаиловић.)

11. Је ли Вам познато да су појединци при хапшењу и откривању кривица и "кривица" својих другова (колега на факултетима нпр.) рачунали да ће се тако препоручити властима и на тај начин доћи до виших звања и угледа. Да ли су искрене оптужбе давали увјерени да је то морално и за друштво корисно, или је ту било нечистих елемената. Да ли је било "старих рачуна", освета и сл.?

12. Је ли степен културе и образовања логораша играо улогу у издржавању тортуре и одржавању достојанства? (Ко су социјално били претежно најгори?)

13. Шта мислите о хуманости љекара и медицинара логораша - да ли је било међу њима нехуманих и да ли се од њих могло више очекивати у датим условима?

14. На Голи оток су по плану долазили Удбини љекари. Како цијените:

а) њихову улогу и понашање у овој работи;

б) јесу ли они морали да поступају онако како су поступали, или су могли и требали бити хуманији;

в) да ли бисте могли навести бар неки примјер њиховог хуманог поступка према Вама или неком Вашем познанику;

г) можете ли навести примјер нехуманости?

(За ове љекаре је спреман посебни анкетни упитник.)

15. Мислите ли да је "Самоуправа" и све што ју је пратило у логорима била планирана у врховима УДБ-е и КПЈ, или је била препуштена управама логора, те колико су ове биле независне у провођењу логорског преваспитавања?

16. Допуштате ли да је у провођењу најцрњих злочина улога мучитеља у логору била самоиницијативна (психопате?) и осуђивана од управе логора? (Је ли било примјера осуде и кажњавања мучитеља?)

17. Оправдавате ли неке поступке "старјешина" (нижих и виших) као и самих логораша, који су отежавали положај логораша, понижаваали их и сл.? Је ли било престапа које је требало казнити?

18. Да ли бисте Ви на њиховом мјесту паметније и хуманије поступали и како, да ли бисте то могли у оним условима? Јесу ли неки мучитељи и сами били недужне жртве?

19. Чиме објашњавате то што су неки органи УДБ-е у логору били "бољи" а други "гори" и суровији, ако су режим и правила понашања били једни за све?

20. Логораш, шеф болнице др Никола Николић сматра да је метод на Голом отоку био преузет од Гестапоа што се тиче физичких мучења, али да је пооштрен: гладовањем, физичким и психичким мукама које су проводили сами логораша - "самоуправљачи". Шта Ви о томе мислите?

21. Слично и о методима ГПУ СССР-а Сибиру (Гулази) - сматрате ли да су ови били лакши и хуманији но голооточки?

Ни тамо "самоуправни" метод није примјењиван. Слажете ли се да је УДБ-а генијално измислила методе преваспитавања? Или неко други? Имате ли за то доказа?

22. Михаиловић сматра да је класа "Загребачке више удбовске школе" васпитавана на територији "ГУЛАГА" који су из СССР-а донијели генерали (Биљановић и др.) под руководством Савезне УДБ-е направила план и програм преваспитавању на Голом отоку и др. логорима. Зашто је овај био нехуманији од оног у гулазима?

23. Колико вјерујете ген. Капичићу да су сами логораша и њихова самоуправа криви за све, па и за режим у логору?

24. Да ли је био нужан логор у логорима? Разлог његовог организовања.

25. Претпоставимо да се са садашњим животним искуством нађете поново на Голом отоку са ондашњим режимом - да ли бисте сада измијенили неке од својих поступака и ставова и, ако бисте, које нпр.? Шта бисте савјетовали блиским пријатељима?

26. Сматрате ли да је била људска дужност да се супротстави и на неки начин пркоси логорским мучитељима?

27. Исплати ли се то у животу и да ли бисте у том духу своју дјецу васпитавали?

28. Сматрате ли да је о Голом отоку све речено, или би ваљало још нешто рећи? Ако да, о чему, на који начин и ко је позван да то учини?

29. Како оцјењујете ову нашу (ЦАНУ) иницијативу, очекујете ли да ће од ње бити користи?

30. Имате ли ријечи критике на овај план Академије, или сугестије шта и како да се научно обради и саопшти јавности?

31. Не треба доказивања да је кажњавање логораша погађало и њихове породице, па и пријатеље и рођаке.

Можете ли у појашњавању те невоље навести (ако треба под шифром) неколико драстичних примјера о:

- патњама и лишавању жена, дјеце и родитеља,
- распада породица,
- оболијевањима и инвалидностима,
- помоћи пријатеља или супротно?

32. Јесте ли боловали од неке болести у логору и да ли је било ових последице ослобођења из логора? Колико су ове бројале (посебно оне психичког карактера: несаница, нервоза, иритабилност, свадљивост, депресије, сумње у људе и смисао борбе у животу и сл.) Сматрате ли да би било хумано опростити мучитељима и посрнулим?

33. Да ли сте врбовани за сарадњу са УДБ-ом? Ваш став?

34. Интересује нас, наравно, Ваша адаптација на услове живота и рада - у породици и друштву. Можете ли нам у том смислу помоћи одговорима на оваква и слична питања:

- на какве сте тешкоће наилазили приликом уклапања у живот породице, сусједа, рођака и власти по ослобођењу из логора;

- јесте ли дуго чекали запослење и да ли је ово било на ранијем радном мјесту или у другом занимању, и да ли је ово запослење задовољавало Ваше квалификације, било награђено адекватно?

35. Јесте ли трпјели од стране органа УДБ-е у мјесту становања и у којој форми?

36. Јесте ли имали жељу и могућност за новим квалификацијама?

37. Колико су дуго трајале материјалне тешкоће породице и лишавања и које су Вам више од других биле теже?

38. Ко су била лица која су Вам у том периоду била од помоћи: рођаци, комшије, другови из рата, социјалне службе, љекари?

39. Јесте ли осјетили потребу за алкохолем и да ли сте га злоупотребљавали? Колико дуго и сл.?

40. Јесте ли осјећали жељу за прокошењем и осветом? Јесте ли то чинили?

41. На кога сте понијели највећу жалост за њихове поступке:

- за вријеме боравка у логору,
- првих дана на слободи и касније?

42. Можете ли навести неки примјер лошег односа према Вама који не можете заборавити, па ни опростити?

43. Какав је Ваш однос према организацији Савеза бораца и организацијама удружења логораша? Шта им замјерате?

44. У чему су Вас ова или појединци разочарали?

45. Када сте лишени слободе, а када ослобођени?

46. Ко Вас је прихватио?

47. Имате ли и данас каквих неугодности (материјалних, емотивних и др.) од Ваше околине и каквих? Наведите неки примјер (или за неког другог логораша)?

48. Је ли стално или повремено било присутно разочарање у људе, Ваше пријатеље и шире, да ли се икад јављала мисао о бесмислености борбе, доказивања, спорења са противницима, идеје суицида, бесмисла живота?

49. Шта Вас је највише разочарало у понашању Ваших сабораца, пријатеља и др. Онда и данас?

50. Да ли је генерацијска припадност утицала на понашање осуђеника и по Вашем мишљењу како се показала евентуална разлика?

51. На Голом отоку је било међу осуђеницима разних националности. Јесте ли Ви лично, или на основу мишљења других осуђеника, запазили неке разлике у њиховом понашању (односу према ревидирању) и које су то биле?

52. Међу осуђеницима је било како оних са основном школом тако и оних са факултетским образовањем. Да ли из Вашег искуства можете изнијети оцјену о томе да ли су се они међусобом разликовали и у чему?

53. На Голом отоку је било осуђеника почев од обичних људи, војника па до генерала. Да ли су чланови, по Вашем запажању имали неки осјетан утицај на понашање осуђеника, и ако јесте, онда какав?

54. Међу осуђеницима је било почев од студената па до шпанских бораца и носилаца Партизанске споменице? Да ли су се они у односу на своје понашање према управи логора и према осуђеницима разликовали међу собом и у ком смислу?

55. Изречене казне над осуђеницима су се кретале од неколико година па до највећих законом предвиђених казни. Из Вашег искуства да ли можете оцијенити и изнијети евентуалне разлике у њиховом односу према чину ревидирања и уопште у њиховом понашању?

56. Међу осуђеницима је било момака и породичних људи. Да ли је ово брачно-породично стање показивало видан утицај на понашање осуђеника и ако јесте, какво?

57. Да ли су посјете чланова породице, нарочито жена и дјеце, осуђеницима дјеловале да осуђеници брже ревидирају, или су ове посјете биле без утицаја?

58. Врло је интересантно и сљедеће питање: Да ли је понашање најугледнијих и најпознатијих осуђеника, тзв. ауторитета, вршило свој утицај на остале осуђенике, или је њихово понашање било без утицаја или са малим утицајем?

59. Сматра се да је режим терора утицао на неке у једном правцу: утврђивао увјерење осуђеника да су у праву: Да ли Ваше искуство то потврђује? Ко су били ти људи?

Поново Вас подсећамо да нам је што прецизнији и документарнији Ваш одговор драгоцен у формирању коначног мишљења наше групе, а посебно Вас молимо да искрено одговорите на питања ове анкете.

Бићемо Вам захвални и ако самоиницијативно изнесете неке своје погледе на ове догађаје, укажете на неке оцјене са којима се не можете сложити и сл. Наведите и проблеме изостале у овој анкети.

Увјерени да не сумњате у наше добре намјере, да покушавамо да објективно а на научни начин дамо прилог истини о голооточком времену и људима који су учествовали у тим догађајима, ми Вам унапријед захваљујемо.

